

УДК 325.1:324

Антиімміграційна позиція в контексті кризових тенденцій європейської політики

Ю.В. МАРУСИК

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна, E-mail: yuriy_m@outlook.com

Авторське резюме

У статті проаналізовано становлення сучасних міграційних потоків до Європи, причини та особливості неоднозначного сприйняття цього процесу місцевим населенням, зокрема, в контексті кризових тенденцій початку ХХІ ст. Визначено ключові особливості нових ультраправих партій, фундаментальні відмінності із правлячими партіями тоталітарних режимів та неонацистськими чи неофашистськими організаціями, проблеми їх позиціонування в реаліях європейських інтеграційних процесів та використання антиімміграційної риторики. Висвітлено особливості їх електоральних успіхів на національному та загальноєвропейському рівні, причини відмінностей результатів на цих рівнях. Проаналізовано відмінності виборчих систем та вплив нової електоральної поведінки на вибори до легіслатур різних рівнів. Виявлено тенденції пом'якшення антиімміграційної риторики ультраправих та поширення цієї теми серед менш радикальних партій. Акцентується увага і на здійсненні референдуму у Швейцарії як прикладі підтримки більшістю виборців обмеження імміграції. Проаналізовано електоральні процеси останніх років, які стають все більш пов'язаними між собою і активно реагують на загальноєвропейські кризові явища. Крізь призму цих явищ антиімміграційна позиція виявляється однією з найяскравіших, але вже не самодостатньою проблемою євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: міграція, імміграція, ультраправі партії, електоральні процеси, електоральна поведінка, виборча система, євроскептицизм.

Anti-immigration stance in the context of crisis tendencies of European policy

YU.V. MARUSYK

International institute of education, culture and diaspora relations Lviv Polytechnic national university, Lviv, Ukraine, E-mail: yuriy_m@outlook.com

Abstract

This paper examines the formation of contemporary migration flows to Europe, factors and characteristics of ambiguous perception of the process by the local population, particularly in the context of crisis tendencies at the beginning of XXI century. The key features of the new far-right parties, the fundamental differences between the ruling parties of totalitarian regimes and neo-Nazi or neo-fascist organizations, the problems of their positioning in the realities of the European integration process and the use of anti-immigration rhetoric are distinguished. The peculiarities of electoral success at the national and European level, the reasons of differences in results at these levels are defined. The differences of electoral systems and the impact of new voting behavior in elections to the legislatures of various levels are analyzed. The author highlighted the trends of mitigation of anti-immigration rhetoric of the far-right and the spread of this theme among less radical parties. A special attention is also drawn to the referendum in Switzerland, as an example of the majority of voters' support of immigration restrictions. The analysis is made of electoral processes in recent years, which have become increasingly linked and actively respond to general European crisis. Through the prism of this crisis the anti-immigration position is one of the brightest, but it's no longer self-sufficient problem of European integration processes.

Keywords: migration, immigration, far-right parties, electoral processes, electoral behavior, electoral system, euroscepticism.

Постановка проблеми. Починаючи з кінця ХХ ст., паралельно з процесом євроінтеграції спостерігається поступове посилення антиімміграційних настроїв у Європі. Кожна з пережитих криз загострювала проблеми, пов'язані з імміграцією. Тому з часом ця проблематика поступово збільшує вплив на електоральні процеси і політику загалом. Антиімміграційна позиція стала однією з ключових тем, які привели до помітного успіху нових ультраправих партій, таким чином призвівши до змін у політичному ландшафті ЄС. Поряд з інституційним оформленням євроінтеграційних процесів у ході функціонування наднаціональних структур

© Ю.В. Марусик, 2014

тур виявляються певні недоліки, і питання спротиву імміграції стає одним із найпомітніших елементів євроскептицизму.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематику міграційних потоків, до яких була залучена Європа, досліджують Т.І. Трофімова [9], М.Л. Баччі [1], К. Дагман [22], Р. Хансен [21] та ін. Наслідки економічної кризи для імміграції висвітлюють: П. Таран [15], Дж. Кюлер [24] та ін. Питання антиімміграційних настроїв у Європі висвітлюється у роботах таких вчених: А.С. Романюк [7], Е. Едвардс [16], Л. Баркер [12] та ін. Зважаючи на динаміку міграційних процесів та поступову зміну ставлен-

ня до них європейців, доцільним є подальший аналіз цієї проблематики.

Мета дослідження – охарактеризувати процес формування антиімміграційної позиції в Європі; визначити її причини та місце в сучасній європейській політиці; проаналізувати стан і перспективи суспільної та політичної реакції на проблему імміграції в контексті кризових тенденцій, що спостерігаються в Європі, і їх вплив на електоральні процеси.

Виклад основного матеріалу. У ХХ ст. Європа пережила «демографічний перехід», що позначився переходом від традиційного типу відтворення населення до сучасного, від високих до низьких показників народжуваності та смертності [1, с. 197]. З часом такий тип відтворення все менше відповідав потребам економіки. Після закінчення Другої світової війни, попри зростання народжуваності, для відбудови європейських економік масово використовуються іммігранти. Хоча в Західній Європі спостерігалось безробіття, але значна частина корінного населення не погоджувалась на низькооплачувану роботу [9, с. 113]. Тобто йдеться про роздвоєння ринків праці. Характерною особливістю цього процесу була значна частка мігрантів із Південної Європи. З початку 1950-х років хвилю імміграції посилили неєвропейські країни Середземномор'я та колонії (в тому числі й колишні), що призвело до збільшення різноманітності населення в країнах, які досі були етнічно однорідними [22, с. 5].

Основним джерелом низькокваліфікованих іммігрантів для колишніх колоніальних імперій стали колишні колонії. Так, у 1948 р. з причин, не пов'язаних з міграцією, було прийнято законодавство, яке трансформувало всіх підданих колоній в повноправних підданих Великобританії, що мали право необмеженого переселення в метрополію [21, с. 26]. Обмеження на імміграцію були введені аж у 1962 р. Аналогічною була ситуація і з Алжиром, що позиціонувався не як колонія, а як один з невіддільних департаментів Франції – аж до отримання незалежності в 1963 р. [21, с. 27]. Подібні тенденції спостерігались і в інших метрополіях, що переживали деколонізацію [22, с. 10].

Водночас країни, що не володіли колоніями, активно залучали працівників з периферії Європи, Середземномор'я, а також з Туреччини [22, с. 7]. Іммігранти розглядалися як тимчасові і повинні були повернутись у разі економічного спаду. Однак будь-які договірні чи правові механізми для врегулювання їхнього тимчасового статусу не були сформовані [22, с. 7]. Неврегульованість цього питання була одним із чинників відсутності повноцінної інтеграції іммігрантів у нові суспільства, що сприяло їх анклавізації.

В 1973 р., у зв'язку з економічною кризою, уряди Німеччини, Австрії, Бельгії, Швейцарії, Франції та ін. намагались різко обмежити ім-

міграцію, внаслідок чого тимчасові іммігранти, не маючи гарантії можливості повернення в Європу, шукали засобів залишитись на невизначений термін [21, с. 26]. Іммігранти, які розглядалися державою як тимчасові, перетворювались на постійних. Крім цього, іммігранти, які вже поселились, намагались возз'єднатись із своєю сім'єю в Європі, тому між 1973 і 1985 рр. зростає частка відповідного типу імміграції, що призводив до подальшої анклавізації. Впровадження більш жорстких заходів для боротьби із небажаною міграцією частково стримували і ті принципи, які проголосувались основоположними для європейських суспільств.

Після розвалу соцтабору спостерігалась ще одна хвиля імміграції, до якої були залучені країни Центральної та Східної Європи. Навіть в країнах ЄС, які раніше постійно втрачали населення, було зафіксовано позитивне міграційне сальдо [7, с. 73]. На сьогодні в Європі спостерігається поступове зростання частки іммігрантів. Найбільша їх частка проживає в Люксембурзі (42,4 %), Швейцарії (27,8 %), Австрії (16,7 %), Франції (12,6 %), Великобританії (12,9 %) і фіксується тенденція до подальшого зростання [20].

Економічна криза 2008 р. та боргова криза значно скоротили потреби у трудових ресурсах. Внаслідок того, що іммігранти часто використовуються як циклічний буфер для балансування економічного зростання та безробіття, вони почали першими втрачати робочі місця [15, с. 4]. У той час, як рівень безробіття громадян країн ЄС збільшився на 2,8 % в період 2008-2009 рр., серед негромадян ЄС відбулось зростання на 5 % [24, с. 4]. Різниця може бути пояснена і зайнятістю переважно в секторах з високою циклічністю попиту, таких як будівництво, роздрібна торгівля та готельний бізнес. Значна частина мігрантів, які зберегли зайнятість, зазнала скорочення заробітної плати, робочого часу і погіршення умов праці [15, с. 4]. В окремих країнах спостерігається збільшення рухливості іммігрантів між секторами економіки, створюючи конкуренцію місцевому населенню за рамками традиційних для себе галузей [24, с. 5]. У багатьох країнах знижуються офіційні квоти прийому іноземних працівників з самого початку кризи в 2008-2009 р., водночас зростає і відсоток нелегальних іммігрантів, в першу чергу через перевищення термінів віз та переходу в тіньову економіку внаслідок втрати попередньої роботи [24, с. 5]. Таким чином, в умовах загострення економічної ситуації спостерігається комплекс нерозв'язаних проблем, пов'язаних з міграцією. Варто виділити окремі їх сфери: трудова (з різним рівнем кваліфікації), вимушена міграція, спрямована на возз'єднання родин, і нелегальна, що є найважливішими компонентами міграційних потоків до Європи. Частка цих складових значно варі-

юється у різних країнах, як і реакція на них. Однак поширеним є спрощене сприйняття імміграції як єдиного цілого, чим активно користуються окремі політичні партії, позиція яких полягає в тому, що будь-який вид імміграції сприймається як загроза [26, с. 923].

Зважаючи на такі обставини, в Європі спостерігалось зростання антиімміграційних настроїв. Сьогоднішня неоднозначна ситуація з іммігрантами є наслідком неврегульованості цього питання в період розпаду колоніальних імперій, післявоєнної відбудови та економічного буму до 1973 р. Складність подальшого регулювання імміграції пояснюється формуванням власної інфраструктури та внутрішньою інерцією цього процесу [5, с. 172]. Потреба в іммігрантах внаслідок сучасного типу відтворення населення призводить до нестачі трудових ресурсів, але більшість із них не мають відповідної кваліфікації, а також суттєво відрізняються культурою та традиціями [7, с. 76]. В сучасних умовах відсутня потреба відбудови Європи та економічний бум, але кількість іммігрантів помітно зростає. До міграції західних і південних європейців додалися східні, але всі вони з різною ефективністю натуралізуються. Актуальною проблемою є анклавізація та опір інтеграції саме представників інших континентів, проти яких найчастіше спрямовується антиімміграційна риторика [4]. Вони вже сформували свої окремі соціальні структури, до яких долучаються нові іммігранти, і посилюють процес міграції саме зі своєї батьківщини. Сформовані анклави мігрантів із своєю соціальною структурою інституціоналізували процес подальшої міграції своїх співвітчизників, поглиблюючи проблему анклавізації. Таким чином, явних для значної частини населення причин масової імміграції не спостерігається, натомість їхня культурна та соціальна відчуженість є очевидною.

Як доводить М. Доган, в Європі відстежується нова електоральна поведінка, яка здійснюється не стільки згідно із традиційними соціополітичними поділами, а більш індивідуалізовано, у відповідності з актуальними політичними проблемами [10, с. 390]. Цим користуються популістські партії крайньо-правого політичного спектра, що стали найпопулярнішими критиками імміграції. Дослідники визначають їх як якісно новий тип партій [7, с. 69], що значно відрізняється як від традиційних правих, так і від неонацистських чи неонацистських партій.

Деякі дослідники вважають, що саме масова імміграція стала основним чинником, який сприяв зростанню популярності ультраправих партій у Західній Європі [25, с. 9]. Існують і інші підходи до визначення сутності та причин посилення цих партій [23, с. 215]. Найбільш повторюваною характерною особливістю ультраправих є протиставлення «ворогу» – іммі-

грантам, діючій владі (державній і наддержавній), її політиці, постматеріалістичним партіям лівого спрямування. Однак підтримку населення отримує те протиставлення «ворогу», яке здійснюється своєрідним чином, не повторюючи підходи нацистських та фашистських партій. Комплексні дослідження європейських ультраправих партій свідчать, що успіх їхніх представників обернено пропорційний зв'язкам із неонацистськими партіями та рухами [23, с. 215].

Особливо актуальним це питання є в країнах, де функціонували тоталітарні режими і, відповідно, значна частина колишньої еліти була задіяна в ультраправих партіях післявоєнного періоду. Там, де фашистські та подібні партії були сильними у міжвоєнний період, сучасні ультраправі стикаються із проблемою максимізації підтримки виборців [23, с. 230], тобто там, де нові ультраправі асоціюються саме із неототалітарними партійними утвореннями, зменшуються шанси виходу їх із стану «нішовості». Таким чином, Європа переживає не сплеск оновлених фашистських та нацистських партій, а становлення нових видів крайніх правих. Вони використовують невдачі традиційних партій та їх політики у різних сферах суспільного життя – забезпеченні економічного розвитку, соціальних гарантій, проблемах зростаючих міграції і безробіття та ін. [23, с. 215]. В нових умовах, не переймаючи всі особливості пануючих партій колишніх тоталітарних режимів, нові ультраправі використовують невдачі традиційних впливових партій, популізм та спекулювання неоднозначними питаннями, серед яких антиімміграційна риторика займає одну з ключових позицій.

Ще однією стороною сприйняття міграції суспільством та партіями став її зв'язок із безпекою. В умовах, коли соцтабір був ліквідований, а в Європі посилювались інтеграційні процеси (однією з цілей яких було саме унеможливлення конфронтації європейських держав), місце «ворога», що загрожує безпеці, зайняли іммігранти. Тому закономірним є широке використання в антиімміграційному дискурсі понять, пов'язаних із війною, кордонами та ін. [26, с. 925]. На відміну від попередніх історичних періодів, ксенофобія та шовінізм стосуються не населення сусідніх держав і покликані не об'єднати народ для розширення території, а радше спрямовуються на диференціацію суспільства, в якому, з точки зору ультраправих, уже сьогодні забагато «чужих». В окремих випадках ця тенденція поєднується із прагненням регіональної диференціації чи навіть сепаратизму (Фламандський інтерес, Ліга Півночі). Тобто ідеї нових ультраправих кардинально відрізняються від різноманітних варіантів націоналізму і расизму, що містили в собі більше імперських елементів. Але це не відміння того, що ультраправі стоять на позиціях ет-

нічного і національного шовінізму та нативізму [26, с. 924].

В Європі з кінця минулого століття спостерігається стабільне проходження у легіслатури різного рівня ультраправих, що активно використовували антиімміграційну риторичку. На національному рівні вони в більшості випадків не набирали значної частки голосів, але успішність таких партій на виборах постійно зростала [16, с. 26]. Хоча у деяких країнах спостерігався цілеспрямований бойкот ультраправих іншими політичними силами [12], це не зупиняло їх посилення в загальноєвропейському масштабі. Окремі партії такого спрямування навіть змогли брати участь у коаліційних та урядових процесах [16, с. 27]. Але, як показує дослідження Дж. Карвало, доступ до міністерських позицій ультраправих не корелює із втіленням в життя їхніх програмних положень [14, с. 22]. Автор звертає увагу на те, що у Франції, де Національний Фронт не був залучений до владної коаліції, спостерігався вищий рівень інтенсивності антиімміграційних заходів, ніж в Італії, де ультраправа Ліга Півночі була в складі провладної більшості та отримала доступ до міністерських посад. Однак варто зауважити, що в Італії внаслідок існування своєрідної партійної системи спостерігається незначний вплив окремих партій на коаліційні уряди. Водночас дослідник доводить, що антиімміграційні заходи, запропоновані Н. Саркозі, – це не лише реалізація ідей Національного Фронту, а й відстоювання своїх інтересів, зокрема, і спроба боротись із електоральною «канібалізацією» більш радикальних правих [14, с. 24]. Таким чином, традиційні політичні еліти можуть або пом'якшувати, або сприяти інтенсифікації антиімміграційної політики у відповідності зі своїми інтересами.

Зважаючи на сталість відстоювання антиімміграційних позицій різними партіями, зростання їх електоральних успіхів [17] і навіть певний вплив на державну політику [14, с. 22], привернення уваги не лише радикальних і напівмаргінальних партій до цієї проблеми, можна стверджувати, що формування нового соціополітичного поділу [7, с. 81] по лінії ставлення до імміграції сьогодні переходить на новий рівень. Єдиним аргументом, що свідчить про неостаточне закріплення цього соціополітичного поділу, є відсутність партій, які б чітко позиціонували себе як прихильники імміграції. Але, попри відсутність такого позиціонування, політика більшості європейських держав та наднаціональних структур сприяє імміграції.

Одну з поширених точок зору серед супротивників імміграції представників інших континентів можна визначити як новий расизм, «культурний». Прихильники таких ідей вважають, що представники окремих культур значно різні, і їх об'єднання призведе до знищення унікальних особливостей культур [27, с.

743-744]. Дж. Рідгрен вважає, що саме на такій позиції «етноплюралізму» побудований дискурс нових праворадикалів. Крім цього, частина ультраправих поєднує ідеї захисту здобутків лібералізації європейських суспільств – захист рівності жінок та інших свобод, що не було характерно для попередніх поколінь сил крайньоправого спектра. Це поєднується із спекулюванням релігійними відмінностями, внаслідок чого важливою особливістю більшості ультраправих рухів Європи є ісламофобія [26, с. 925]. Водночас така точка зору кардинально відрізняється від традиційного расизму відсутністю наголошення на ієрархічності різних груп населення. Висловлювалась і точка зору про те, що популярність тем ксенофобії та етноцентризму, що резонували із «етноплюралізмом», відбулася в результаті кризи національної ідентичності серед постіндустріальної демократії і була викликана трансформацією в мультикультурному суспільстві [27, с. 746]. Тобто та модель суспільного розвитку, що формується в Євросоюзі, призводить до спротиву сил, які поступово приходять на зміну традиційним націоналістам. З цієї точки зору максимально чітко виявляється нерозривний зв'язок між євроскептиками та супротивниками імміграції. Сучасна міграційна політика розглядається як нав'язана національним державам ззовні директива, а ультраправі звертають увагу на найбільш очевидні вираження тиску Євросоюзу [13, с. 2]. Тобто ще однією стороною процесу посилення ультраправих є те, що він проходив паралельно із активізацією євроінтеграції [23, с. 214].

Дослідження, що було презентоване практично напередодні виборів до Європарламенту 2014 р., свідчить про тенденцію підміни імміграції як самодостатньої загрози більш систематичним включенням проблеми імміграції в риторичку євроскептицизму [13, с. 2]. Тобто культурний шовінізм використовують не так активно, як виведення критики імміграції з загальної проблеми євроскептицизму, що на хвилі світової економічної кризи і європейської боргової кризи є логічним використанням нестабільності для виходу ультраправих партій за рамки традиційного протестного електорату.

Поступове посилення позицій ультраправих особливо помітне на рівні Європарламенту. В 2014 р. спостерігалось чергове зростання електорального успіху ультраправих. У значній частині країн ЄС такі партії виявилися серед лідерів, а в окремих випадках отримали найвищі результати [17]. Такі результати значно відрізняються від виборів національного рівня. Наприклад, Французький Національний Фронт, попри вражаючі успіхи на попередніх муніципальних виборах, залишався лише третьою силою, а у Великобританії Партія незалежності Сполученого Королівства традиційно не отримує жодного мандата в Палаті общин.

Водночас ці партії отримали найвищі результати на виборах у Європарламент. В інших країнах ЄС спостерігається подібна тенденція, хоч вона і не так яскраво виражена.

Причиною таких кардинальних відмінностей можна визначити комплекс чинників «механічного» (тип виборчої системи, особливості її реалізації, розмір виборчих округів) та «психологічного» характеру (перерозподіл голосів «непрохідних» кандидатів), сформульованих М. Дюверже [2, с. 310]. На наш погляд, варто виділити і чинники політичного характеру, тобто конкретний політичний контекст, на фоні якого відбуваються електоральні процеси та сприйняття населенням політичної ролі легіслатур різного рівня.

На виборах до Європарламенту спостерігається стабільно нижча, ніж зазвичай на виборах до національних легіслатур, явка, а її рівень постійно зменшується, починаючи із 1979 р. [28] Серед причин, якими можна пояснити таку тенденцію, можна виділити досить обмежений набір повноважень Європарламенту, особливо у сферах законодавства і зовнішньої політики [3]. При невисокому рівні явки значно зростає роль активної частини електорату, яку можуть мобілізувати ультраправі. Тобто на таких виборах використання протестного електорату радикалами приносить помітні результати.

Значною мірою впливають на електоральні настрої і невдачі правлячих партій, на які покладається відповідальність не лише виконання волі виборців, а й зобов'язань перед Євросоюзом. Це співзвучно із критикою ультраправими традиційних еліт та урядів національних держав і ЄС як єдиної системи.

Однією з ключових причин відмінності результатів ультраправих на національному та загальноєвропейському рівні є різниця в пропорційності виборчих систем. Вибори в країнах, де ця різниця проявляється найчіткіше, відбуваються за різними варіантами мажоритарної системи із значним рівнем диспропорційності на користь великих партій [8, с. 60]. Схожа ситуація спостерігається при використанні різних варіантів виборчої системи пропорційного представництва, поширених серед більшості європейських держав, хоч диспропорційність у них не настільки сильно виражена. Для того щоб протистояти тенденції до надмірного збільшення ефективної кількості партій, пропорційні виборчі системи модифікують, внаслідок чого спостерігається зростання дисбалансу між отриманим відсотком голосів та відсотком мандатів [2, с. 316]. У кожному конкретному випадку це різний набір механізмів (наприклад, виборчий бар'єр, використання методу д'Ондта та ін.). Водночас спостерігаються і спроби втримати баланс між пропорційністю представництва та ефективніс-

тю функціонування легіслатур (на яку значно впливає ефективна кількість партій). Така ситуація доповнюється психологічним чинником, під яким розуміється відмова від голосування за «непрохідну» партію. Таким чином, хоча на національному рівні відбувається пошук балансу між пропорційністю представництва і обмеженням зростання кількості партій, але загалом спостерігається дисбаланс пропорційності в сторону великих партій, зокрема, представників «традиційної еліти».

Вибори до Європарламенту значно відрізняються від виборів на національному рівні. Хоч влада кожної країни і формує власну виборчу систему, вона повинна відповідати певним критеріям. Серед основних вимог варто виділити надання переваги пропорційному типу виборчої системи, обмеження виборчого бар'єру та надмірного подрібнення виборчих округів [18]. Тому у більшості країн використовують різні варіанти, наближені до пропорційного типу виборчої системи, у 14 країнах не застосовується виборчий бар'єр, і лише шість країн із 27 розділили свої території на кілька виборчих округів [11]. Ці особливості значно розширюють можливості представництва та підвищують шанси обрання представників малих партій.

Отже, враховуючи особливості виборчих систем, рівень явки, сприймання виборів до Європарламенту як способу критики діючої влади, стає зрозумілою тенденція зростання електорального успіху ультраправих в умовах кризи. Однак, попри помітні успіхи, ультраправі партії залишаються відстороненими від прийняття важливих політичних рішень як на національному, так і європейському рівнях, де вони зіткнулись із проблемою формування власної фракції [17]. Таким чином, самі по собі електоральні успіхи ультраправих партій, що використовують антиімміграційну риторику, яка поступово інтегрується в євроскептицизм, зважаючи на особливості окремих виборчих систем, є нормальним явищем у кризових умовах.

Але, крім успіху ультраправих на виборах до Європарламенту, в 2014 р. відбулась знакова подія, яка показує приклад переходу на новий рівень антиімміграційної політики. Якщо для ультраправих партій закономірним є популізм та спекулювання на темі імміграції, яка протягом тривалого періоду приносила зростання голосів, то більш помірковані партії рідко займали категоричну позицію. Окремі політичні сили, що позиціонують себе правими чи консерваторами, починають користуватися подібними гаслами і реалізовувати відповідну нормотворчу діяльність [4]. Яскравим прикладом такої політичної ситуації є Швейцарія, де 9 лютого 2014 р. відбувся референдум, на якому населення підтримало обмеження імміграції, запропоноване Швейцарською народною партією.

сю (ШНП). Цей референдум був ініційований впливовою партією та продемонстрував підтримку антиімміграційної політики більшістю населення європейської держави. ШНП, що виступила ініціатором референдуму, позиціонує себе як правоконсервативна і заперечує свою приналежність до праворадикального політичного спектра [4]. Ця партія на останніх парламентських виборах отримала найбільшу кількість голосів – 29 %. Спостерігається не лише використання антиімміграційної риторики однією з провідних партій, а й реальні кроки для здійснення такої політики – проведення референдуму, який зобов'язує владу реалізувати зміни в законодавстві щодо встановлення квот прийому іммігрантів. Антиімміграційна позиція виявилась не однією з тез популярної партії, а отримала конкретну підтримку населення. Водночас варто звернути увагу на те, що ШНП, попри розміри фракції, є опозиційною партією. Тобто потрібно враховувати значення цього референдуму і як своєрідного вияву протесту проти правлячої коаліції та інструменту міжпартійної боротьби.

Хоча Швейцарія й не є членом ЄС, попри сильні позиції євроскептиків, вона залишається активним учасником євроінтеграційних процесів. Референдум 9 лютого 2014 р. важливий не тільки як чинник міграційних процесів у Швейцарії, а й як приклад для інших європейських країн. Швейцарський інцидент позитивно сприйняли представники ультраправих партій держав-членів ЄС. Зокрема, Національний фронт намагається провести аналогічний референдум [19].

Водночас в Європі спостерігається закономірний процес демаргіналізації та зменшення радикальності тих ультраправих партій, які тривалий час включені в парламентські процеси. Так, в Європарламенті ультраправі, що мають практику неодноразового входження в легіслатури, відмовляються від тісної співпраці з тими, хто пройшов уперше, мотивуючи це надмірною радикальністю останніх [6]. Для закріплення електорального успіху нові парламентські партії, що використовували радикальні гасла, намагаються розширити число своїх потенційних виборців і пом'якшувати свої політичні позиції, поступово наближаючись до традиційних партій. Посилення ультраправих – закономірна реакція суспільств на загальносвітову та європейську кризи. І частина ультраправих, що закріплюються в парламентах, поступово повинні пом'якшити свої програми і стати частиною владної системи. А до того вони залишаються значною мірою виключеними із

процесу формування коаліцій та органів виконавчої влади. Однак помітний наслідок для політичного ландшафту Європи залишається і в разі пом'якшення риторики ультраправих. Навіть пом'якшивши свої програми, вони не можуть повністю відмовитись від ключових позицій, як-то націоналізм (спрямований у першу чергу проти іммігрантів), євроскептицизм та ін. Тобто, навіть ставши більш активними учасниками владних процесів, вони принесуть у правлячі кола свої ідеї, хоч і в більш поміркованому вигляді.

Висновки. Отже, поєднання історичної неврегульованості окремих питань імміграції, кризових тенденцій, нової електоральної поведінки і виборів до Європарламенту як зовнішнього фактора, що сприяє підвищенню віри виборців у можливий успіх партій крайнього політичного спектра, призводять до перерозподілу влади на різних рівнях. Ультраправі для закріплення успіху і розширення свого електорату змушені знижувати радикальність риторики. Однак ключові позиції, що визнаються рушійними для підтримки виборців, залишаються незмінними. Зокрема це стосується й антиімміграційної риторики. Знаковою подією є і приклад підтримки більшістю виборців обмеження імміграції у Швейцарії. Спостерігалась підтримка більшістю електорату саме питання обмеження імміграції, а не програми партії загалом. Така практика була підтримана ультраправими в країнах Євросоюзу. Таким чином, новий соціополітичний поділ по лінії ставлення до імміграції стає все більш актуальним у Європі, значно впливаючи на результати виборів. На сьогодні лише окремі партії, що значною мірою впливають на формування політики, стоять на антиіммігрантських позиціях. Але суспільна думка, успіхи ультраправих і їхній рух до дерадикалізації та входження до числа впливових партій у суспільній свідомості значно змінюють цю ситуацію. Зважаючи на те, що антиіммігрантським силам навіть необов'язково входити в уряд для впливу на політичний курс, зміна ставлення влади на різних рівнях до цього питання бачиться нами невідвратною. Тому ЄС, що переживає глибокі і різнопланові кризові явища, стоїть перед дилемою зміни міграційної політики на загальноєвропейському рівні, яка б забезпечила компроміс між потребами економіки та інтересами різних груп населення. А сама проблема поширення антиімміграційної риторики та посилення партій, що активно використовують її, стала одним із індикаторів кризи євроінтеграційних процесів, яка виходить за рамки економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баччи М.Л. Демографическая история Европы. Серия «Становление Европы» [Текст] / М.Л. Баччи; пер. с итал. А. Миролобовой. – СПб.: Александрия, 2010. – 304 с.

2. Дюверже М. Политические партии [Текст] / М. Дюверже; пер. с франц. – М.: Академический Проект, 2000. – 538 с.
3. Ерохов С.В. Европейский парламент: Эволюция правового статуса и компетенция. [Электронный ресурс] / С.В. Ерохов – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/evropeiskii-parlament-evolyutsiya-pravovogo-statusa-i-kompetentsiya>
4. Кюнц Р. Швейцария не является колонией Евросоюза [Электронный ресурс] / Р. Кюнц. – Режим доступа: <http://www.swissinfo.ch/rus/detail/content.html?cid=38005044>
5. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции [Текст] / Д. Массей // Мир в зеркале международной миграции: Научная серия: Международная миграция населения: Россия и современный мир / Гл. ред. В. А. Ионцев. – М.: МАКС-Пресс, 2002. – Вып. 10. – С. 112-129.
6. Преображенский И. Россия не получит фракцию в Брюсселе [Электронный ресурс] / И. Преображенский. – Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/main/2014/06/20/1282601.html>
7. Романюк А.С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: Монографія [Текст] / А.С. Романюк. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 310 с.
8. Романюк А.С. Оцінка пропорційності виборчих систем країн Західної Європи та України: порівняльний аспект [Текст] / А.С. Романюк // Вісник Центральної виборчої комісії: Загальнодержавне офіційне, нормативно-правове, інформаційне видання / Україна. Центральна виборча комісія; ред. Я. Давидович. – К.: [б.в.], 2007. – № 2 (8). – С. 58-63.
9. Трофимова Т.И. Европейская миграция: тенденции и социально-экономические последствия [Текст] / Т.И. Трофимова // Известия Иркутской государственной экономической академии. – 2007. – № 4. – С. 112-115.
10. Хрестоматія. Політологія [Текст] / Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е. Хренов. – СПб.: Питер, 2006. – 464 с.
11. Anosovs E. European elections: national rules [Electronic resource] / E. Anosovs, E.-M. Poptcheva, G. Sabati. – Regime to access: <http://www.europarl.europa.eu/eplibrary/InfoGraphic-2014-European-elections-national-rules.pdf>
12. Barker L. Immigration and Belgium's Far-Right Parties [Electronic resource] / L. Barker. – Regime to access: <http://www.migrationpolicy.org/article/immigration-and-belgiums-far-right-parties>
13. Changing Enemies of the Western far-right: from Immigrants to Europe. An analysis by Political Capital Institute May 21, 2014 [Electronic resource]. – Regime to access: http://www.riskandforecast.com/useruploads/files/pc_flash_report_changing_enemies.pdf
14. Carvalho J. The impact of extreme-right parties on immigration policy in Italy and France in the early 2000s. [Electronic resource] / J. Carvalho. – Regime to access: http://www.academia.edu/5668297/The_impact_of_extreme-right_parties_on_immigration_policy_in_Italy_and_France_in_the_early_2000s
15. Crisis, Migration and Precarious Work: impacts and responses Focus on European Union member countries 2011 [Electronic resource] / P. Taran, J. Koehler, F. Laczko, C. Aghazarm, J. Schad. – Regime to access: <http://www.globalmigrationpolicy.org/articles/decentWork/Crisis,%20Migration,%20Precarious%20Work-%20impacts%20&%20responses%20focus%20EU,%20TARAN%202012.pdf>
16. Edwards E. Immigration and radical right wingouism in Europe [Electronic resource] / E. Edwards. – Regime to access: http://worldview.unc.edu/files/2013/01/WV_Europe-Seminar_2013_migration.pdf
17. European Parliament. Results of the 2014 European elections [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.results-elections2014.eu/en/election-results-2014.html>
18. European Parliament to be elected with Proportional Representation systems [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.fairvote.org/research-and-analysis/blog/european-parliament-to-be-elected-with-proportional-representation-systems/>
19. Exigeons nous aussi un référendum sur l'immigration. Site officiel du Front National. [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.frontnational.com/exigeons-nous-aussi-un-referendum-sur-limmigration>
20. Immigrant and foreign population / OECD Factbook 2014: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing [Electronic resource]. – Regime to access: <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2014-6-en>
21. Hansen R. Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons [Electronic resource] / R. Hansen. – Regime to access: http://homes.chass.utoronto.ca/~rhansen/Articles_files/20031.pdf
22. Immigration: The European Experience Christian Dustmann and Tommaso Frattini № 2012-01 [Electronic resource]. – Regime to access: http://www.norface-migration.org/publ_uploads/NDP_01_12.pdf
23. Karapin R. Radical-Right and Neo-Fascist Political Parties in Western Europe [Electronic resource] / R. Karapin. – Regime to access: <http://www.hunter.cuny.edu/polsci/faculty/Karapin/repository/files/karapin1998.pdf>
24. Migration and the Economic Crisis in the European Union: Implications for Policy [Electronic resource] / Research and Publications Division, IOM. – Regime to access: <http://www.labourmigration.eu/research/book/12/raw>
25. Muddle C. The Relationship Between Immigration and Nativism in Europe and North America [Electronic resource] / C. Muddle. – Regime to access: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Immigration-Nativism.pdf>
26. Özerim M. G. European Radical Right Parties as Actors in Securitization of Migration [Electronic resource] / M.G. Özerim. – Regime to access: <http://waset.org/publications/16136/european-radical-right-parties-as-actors-in-securitization-of-migration>
27. Rydgren J. Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries [Electronic resource] / J. Rydgren. – Regime to access: <http://people.su.se/~rydgr/Immigration%20skeptics.pdf>
28. Turnout at the European elections (1979-2009) European Parliament / About Parliament [Electronic

resource]. – Regime to access: [http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/000cdcd9d4/Turn-out-\(1979-2009\).html](http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/000cdcd9d4/Turn-out-(1979-2009).html)

Стаття надійшла до редакції 05.11.2014

REFERENCES:

1. Bacci M. L. Demograficheskaya istoriya Evropy (Demographic history of Europe). «Stanovlenie Evropy». Perevod s ital'yanskogo A. Mirol'yubovoj SPb.: *Aleksandriya*, 2010, 304 p.
2. Dyuverzhe M. Politicheskie partii (Political parties). M.: *Akademicheskij Proekt*, 2000. 538 p.
3. Erokhov S. V. Evropejskij parlament: E'volyuciya pravovogo statusa i kompetenciya (European Parliament: The evolution of the legal status and competence). Regime to access: <http://www.dissercat.com/content/evropeiskii-parlament-evolyutsiya-pravovogo-statusa-i-kompetentsiya>
4. Kuenzi R. Shvejcariya ne yavlyaetsya koloniej Evrosoyuzu (Switzerland is definitely not a colony of the EU). Regime to access: <http://www.swissinfo.ch/rus/detail/content.html?cid=38005044>
5. Massey D. Sinteticheskaya teoriya mezhdunarodnoj migracii (Synthetic theory of international migration). *Mir v zerkale mezhdunarodnoj migracii: Nauchnaya seriya: Mezhdunarodnaya migraciya naseleniya: Rossiya i sovremennyy mir*. M.: *MAKS-Press*, 2002. no. 10. pp. 112-129.
6. Preobrazhenskij I. Rossiya ne poluchit frakciyu v Bryussele (Russia does not receive a fraction in Brussels). Regime to access: <http://www.rosbalt.ru/main/2014/06/20/1282601.html>
7. Romanyuk A. S. Porivnyal'nyy analiz politychnykh instytutiv krayin Zakhidnoyi Yevropy: Monografiya (A comparative analysis of political institutions in Western Europe: Monograph). *Vydavnychyj tsentr LNU imeni Ivana Franka*, 2007. 310 p.
8. Romanyuk A. S. Otsinka proporsionnosti vyborchykh system krayin Zakhidnoyi Yevropy ta Ukrayiny: porivnyal'nyy aspekt (Evaluation of the proportionality of electoral systems in Western Europe and Ukraine: a comparative aspect). *Visnyk Tsentral'noyi vyborchoyi komisiyi: Zahal'noderzhavne ofitsiyne, normatyvno-pravove, informatsiyne vydannya / Ukrayina. Tsentral'na vyborchoyi komisiya*. K.: 2007. no. 2 (8). pp. 58-63.
9. Trofimova T. I. Evropejskaya migraciya: tendencii i social'no-e'konomicheskie posledstviya (European migration: trends and socio-economic impacts). *Izvestiya Irkutskoj gosudarstvennoj e'konomicheskoy akademii*. no. 4. 2007. pp. 112-115.
10. Xrestomatiya. Politologiya (Reader. Politology). Spb.: *Piter*, 2006. 464 p.
11. Anosovs E., Poptcheva E.-M., Sabbati G. 2014 European elections: national rules / E. Anosovs, E.-M. Poptcheva, G. Sabbati. Regime to access: <http://www.europarl.europa.eu/eplibrary/InfoGraphic-2014-European-elections-national-rules.pdf>
12. Barker L. Immigration and Belgium's Far-Right Parties / L. Barker. Regime to access: <http://www.migrationpolicy.org/article/immigration-and-belgiums-far-right-parties>
13. Changing Enemies of the Western far-right: from Immigrants to Europe. An analysis by Political Capital Institute May 21, 2014. Regime to access: http://www.riskandforecast.com/useruploads/files/pc_flash_report_changing_enemies.pdf
14. Carvalho J. The impact of extreme-right parties on immigration policy in Italy and France in the early 2000s. / J. Carvalho. Regime to access: http://www.academia.edu/5668297/The_impact_of_extreme-right_parties_on_immigration_policy_in_Italy_and_France_in_the_early_2000s
15. Crisis, Migration and Precarious Work: impacts and responses Focus on European Union member countries 2011 / P. Taran, J. Koehler, F. Laczko, C. Aghazarm, J. Schad. Regime to access: <http://www.globalmigrationpolicy.org/articles/decentWork/Crisis,%20Migration,%20Precarious%20Work-%20impacts%20&%20responses%20focus%20EU,%20TARAN%202012.pdf>
16. Edwards E. Immigration and radical right wingouлизм in Europe / E Edwards. Regime to access: http://worldview.unc.edu/files/2013/01/WV_Europe-Seminar_2013_migration.pdf
17. Results of the 2014 European elections / European Parliament. Regime to access: <http://www.results-elections2014.eu/en/election-results-2014.html>
18. European Parliament to be elected with Proportional Representation systems. Regime to access: <http://www.fairvote.org/research-and-analysis/blog/european-parliament-to-be-elected-with-proportional-representation-systems/>
19. Exigeons nous aussi un référendum sur l'immigration. Site officiel du Front National. Regime to access: <http://www.frontnational.com/exigeons-nous-aussi-un-referendum-sur-limmigration>
20. Immigrant and foreign population / OECD Factbook 2014: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing. Regime to access: <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2014-6-en>
21. Hansen R. Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons. / Hansen R. Regime to access: http://homes.chass.utoronto.ca/~rhansen/Articles_files/20031.pdf
22. Immigration: The European Experience Christian Dustmann and Tommaso Frattini no. 2012-01. Regime to access: http://www.norface-migration.org/publ_uploads/NDP_01_12.pdf
23. Karapin R. Radical-Right and Neo-Fascist Political Parties in Western Europe. Regime to access: <http://www.hunter.cuny.edu/polsci/faculty/Karapin/repository/files/karapin1998.pdf>
24. Migration and the Economic Crisis in the European Union: Implications for Policy / Research and Publications Division, IOM. Regime to access: <http://www.labourmigration.eu/research/book/12/raw>
25. Muddle C. The Relationship Between Immigration and Nativism in Europe and North America / C. Muddle. Regime to access: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Immigration-Nativism.pdf>

26. Özerim M. G. European Radical Right Parties as Actors in Securitization of Migration / M.G. Özerim. Regime to access: <http://waset.org/publications/16136/european-radical-right-parties-as-actors-in-securitization-of-migration>
27. Rydgren J. Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries / J. Rydgren. Regime to access: <http://people.su.se/~rydgr/Immigration%20skeptics.pdf>
28. Turnout at the European elections (1979-2009) European Parliament / About Parliament. Regime to access: [http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/000cdcd9d4/Turnout-\(1979-2009\).html](http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/000cdcd9d4/Turnout-(1979-2009).html)

Марусик Юрій Васильович – молодший науковий співробітник

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка»

Адреса: 79013, м. Львів, вул. Степана Бандери, 32Д

E-mail: yuriy_m@outlook.com

Marusyk Yuriy Vasylovych – junior research fellow

International institute of education, culture and diaspora relations Lviv Polytechnic national university

Address: 32D, Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine

E-mail: yuriy_m@outlook.com